

29. emakeeleolümpiaadi piirkonnavoore
18. jaanuar 2014
9.–10. klass, kokku võimalik saada 100 punkti

Nimi
Kool
Klass

29. emakeeleolümpiaadi „Sõnavara õpilase pilguga“ piirkonnavoore töö

9.–10. klass

1. Moodusta antud sõnadest kaheksa sünonüümpaari. Osa sõnu jääb üle. (8 p)

aitama, asjalik, asjatu, avitama, jõukas, jõuline, helpima, julge, käsitama, käsitsema, käsutama, mõistma, mõtisklema, suureline, suuremeelne, suursugune, söakas, tugev, väärikas, vääriline, väärtuslik, uppis, upsakas, õieti, õigesti, õigupoolest, õilis

- 1) ehk
- 2) ehk
- 3) ehk
- 4) ehk
- 5) ehk
- 6) ehk
- 7) ehk
- 8) ehk

2. Kirjuta need sõnad ainsuse nimetavas käändes. (10 p)

1) vastastikused	–	6) orvud	–
2) materjalist	–	7) taburettidele	–
3) materialist	–	8) modernseid	–
4) kohvisse	–	9) sütel	–
5) õnnelikkuse	–	10) õpetatavast	–

3. Kaante vahele jõudnud sõnaraamat vananeb kiiresti. Et hoida ÕSi ajakohasena, peavad koostajad sõnaraamatu täienduste loendit. Järgnevad sõnad on võetud 2006. aasta ÕSi ilmumise järel sellesse loendisse lisatud sõnade hulgast, st 2006. aasta ÕSis neid veel polnud. Kirjuta iga tähendussetuse ette ühesõnaline vaste (ka liitsõna sobib). Igale kriipsule vastab üks täht. Osa tähti on antud. (9 p)

- 1) _ _ _ _ _ E _ _ _ _ _ 'omal kulul kosmosesse lendaja'
- 2) _ _ _ _ _ M _ 'alles käivituv lennuka äriideega väikeettevõtte'; vrd ingl *start-up*
- 3) _ _ _ A _ _ _ _ _ 'harjumuspärane olukord v ümbrus, kus inimene tunneb end kindlalt'
- 4) K _ _ _ _ _ 'kiltkivisse kogunenud maagaas'
- 5) _ _ _ _ E _ _ _ _ 'vaeglugemine'
- 6) _ _ _ E _ _ _ _ _ 'terroriaktide toimepanek arvutivõrgu kaudu'
- 7) _ L _ _ _ _ _ 'valitsev isane; ülekantud tähenduses: jõuline, võimukas mees'
- 8) _ _ _ _ N _ _ _ _ 'ahelreaktsioon, olukord, kus üks sündmus vallandab ridamisi teised'
- 9) _ _ _ E _ _ _ 'muuseumis hoiul olev ese'

4. Paljud eesti keele vanemad võõrsõnad, mis on pärit saksa, prantsuse, vene või mõnest muust keelest, on asendunud samatähenduslike anglitsismidega, see tähendab inglise keelest tulnud sõnadega. (Sama toimub teisteski keeltes.) Asenda lausetes vanemad võõrsõnad samatähenduslike uute laensõnadega, mille leiad järgnevast loendist. Tõmba algne sõna maha ja selle kohale kirjuta uus sõna sobivas vormis. Mõni sõna jääb üle. Iga sõna läheb tarvis ainult ühe korra.

bänd, bränd, *cool*, font, *halloween*, kreatiivne, känd, plate, poster, spreid, sviit, tuur

Äsja turneelt naasnud Juku, kellest on saanud populaarne muusik, kleepis oma apartemendi seinale gigantse plakati. Sellel ilutses kauni šriftiga kirjutatult „Parim automark on Porsche“. Juku ansamblit kutsutakse igal nädalavahetusel ja kõigi pühade ajal kuskile esinema. Juku unistab, et järgmist kontserti andma sõidab ta oma uue kihvti Porschega, mille kapotile on aerosoolvärvidega tema portree joonistatud. Aga mardilauapäeval tahab Juku kodus olla ja naabrilastele kompvekke jagada.

29. emakeeleolümpiaadi piirkonnavoov
18. jaanuar 2014
9.–10. klass, kokku võimalik saada 100 punkti

Nimi
Kool
Klass

5. Kirjuta 18. sajandil kirja pandud taimenimetuse järele selle taime tänapäeval tuntuim nimetus ainsuse vormis. (8 p)

- 1) paiso lehhed
- 2) hullo koera rohhud
- 3) jännekse oblik
- 4) wohho mökad
- 5) nassinined
- 6) hunti kurrikad
- 7) naeste punnad
- 8) maggunad

6. Järgnevalt on esitatud valik õigekeelsussõnaraamatu sõnaartikleid ja kaks lünkteksti. Vali loendist igasse lünka üks sisult sobiv murdesõna ja kasuta seda lausesse sobivas vormis. Igasse lünka kirjuta erinev sõna. Osa sõnu jääb üle. (10 p)

- `aplama <20: ablata, `aplan> MURDES *aplalt sööma*
- häitse <5: `häitsme, häitset> MURDES *õis*
- hõörik <2: -u> MURDES *ümmargune*
- `jõlkuma <28: `jõlkuda, jõlgun> kõlkuma; ARGI *käima, lonkima, hulkuma*
- jõöre <6: `jõörde, jõõret> MURDES *kallakas koht, viidas*
- jugar <2: -a> MURDES *junn, julk, jupp*
- kali <17> MURDES *kaigas*
- kants <22: kantsu, `kantsu> MURDES: *taime tüügas, konts (kontsu); kannikas*
- kare <6: `karge, karet> MURDES *rohtunud maa, kesa, sööt*
- kodima <27> MURDES *ringi käima, hulkuma, kolama*
- nut't <22e: nuti, `nutti> *nupp*; BOT *nupukujuline kobarõisik*
- pabul <2: -a> *väike ümmargune ese v olend* ▪. Õuna+pabul, kartuli+pabul, seene+pabul, lapse+pabul, lamba+pabul (roe)
- ubin <2: -a> MURDES *õun*
- sidima <27> ARGI *istuma*

- A. Kevadel, esimeste päris soojade ilmadega, lippan ikka paljajalu (1)
ja imetlen esimesi puhkenud (2) Muidugi on lume alt ka

koerte (3) välja sulanud ning tallaaluseid torgivad kuivanud
(4)....., nii et ega ma eriti kaua metsas (5)
..... ei viitsi.

B. Vanaisa lõi jämeda (1) vastu puutüve, et õunad maha
pudeneksid. Eile korjatud saagi (2) ta juba hommikul ära.
Tänane saak viiakse turule müüki, välja arvatud need mõned (3),
mis (4) reelt maha pudenevad. Meil on ilusad punased
(5)..... õunad, küllap lähevad ruttu kaubaks.

7. A-osa (13 p). Eesti ja liivi keel on lähimad sugulaskeeled ning kuuluvad läänemeresoome keelte hulka. Eesti-liivi sõnastiku koostajal on loomanimetuste vasted segi läinud. Proovi teda eesti keele tundjana aidata, paigutades loendis esitatud liivikeelsed loomanimetused tabelis sobivale reale. Liivi keeles märgitakse pikka ja poolpikka täishäälikut horisontaalkriipsuga tähe kohal, nt *sōna* 'saun', *kanā* 'kana'. *ó* häälduskoht on *o* ja *õ* vahel.

ibbi, īr, vōrābōz, pōddōrz, lāmbaz, jeiokš, vōrki, rebbi, ilgōd, kōps, suž, ārga, okš

	Eesti kirjakeeles	Liivi keeles
1)	hiir	
2)	susi	
3)	lammas	
4)	rebane	
5)	jānes	
6)	orav	
7)	(karu)ott	
8)	pōder	
9)	hobune	
10)	hūlged	
11)	jāäkaru	
12)	hārg	
13)	orikas	

B-osa (6 p). Nimeta kolm eesti ja liivi keele häälikulist erinevust ja märgi need allolevasse tabelisse. Iga erinevuse kohta kirjuta vähemalt kaks näitesõna A-osa sõnastikutabelist. Üks näide on tabelisse juba kirjutatud, kolme on veel vaja. (A-osa põhjal on erinevusi võimalik leida rohkemgi.) NB! Liite kasutamine või mittekasutamine ei ole häälikuline erinevus. Tabeli esimesse kahte veergu pole vaja kirjutada häälikuklassi (nagu näites on kirjas *sulghäälik*) – piisab hääliku(te)st (näites *b, d*). Seevastu veerus „Häälikuline ümbrus / paiknemine sõnas“ väldi konkreetsete häälikute mainimist.

	Häälik eesti keeles	Vastav häälik liivi keeles	Häälikuline ümbrus / paiknemine sõnas	Näitesõnad
<i>Näide</i>	lühike nõrk sulghäälik (<i>b, d</i>)	pikk nõrk sulghäälik (<i>bb, dd</i>)	sõna sees täishäälikute vahel	<i>rebane – rebbi</i> <i>põder – põddõrz</i>

8. Ülesandes on esitatud õigekeelsussõnaraamatust võetud laused, fraasid ja liitsõnad. Igas alapunktis tuleb punktiirjoonele paigutada üks ja sama sõna, kuid sobivas käändevormis ja ainsuses. (6 p)

1)

- Jutus ei olnud tõtt.
- kahe mõõk
- mõtte.....

2)

- Hirm nõõrib..... kinni.
- Talitse oma.....!
- Kandis kaaslaste peale
- tehis.....
-filosoofia

29. emakeeleolümpiaadi piirkonnavoore
18. jaanuar 2014
9.–10. klass, kokku võimalik saada 100 punkti

Nimi

Kool

Klass

3)

- Ta on viimase väsinud.
- Igal asjal on
- kriitiline
-hind
-kiirus

4)

- Ei näe suhu pista.
- Annab näitekunstile
-jalg
-nukk

5)

- on püsti ees.
- Teist ei ole.
- Uuendustele anti roheline
-perv
-tamm

6)

- Elab teiste
- Paistab, et õnn on pööranud.
-tugi
-panek

29. emakeeleolümpiaadi piirkonnavoov
18. jaanuar 2014
9.–10. klass, kokku võimalik saada 100 punkti

Nimi
Kool
Klass

9. Järgneva teksti all on sõnade ja väljendite loend. Leia sinna tekstist sobivad sünonüümid. Mõnele reale on tekstis mitu sünonüümi, sel juhul piisab ühest. Sünonüüm kirjuta samas sõnaliigis, nagu on loendis antud väljendid. NB! Tekstis ei pruugi sõna olla samas sõnaliigis. Vaata ka näidet. (10 p)

Näide: *ehmata* – *šokeeriv*

Peale seda morbiidselt depressiivset elamust tulid mulle meelde sellised eesti filmid nagu “Vasaku jala reede”, “Sügisball”, kus Taavi Eelma mängitud tegelane peksab Raivo E Tamme tegelaskuju näo ilma suurema põhjuseta veretombuks, ning Ilmar Raagi film “Klass”, kus tagakiusatud koolipoisid oma kaaslasti püssiga maha kõmmutavad. Lisagem siia veel muud avalikult meieni jõudvad sõnumid: Õhtulehe pealkirjad, kuidas keegi kedagi pussitas, pood küllastajatele peale varises või maja koos perega maha põles ning kirsiks tordile Põffi filmid, kus peategelasteks on näiteks nekrofiil, kes veedab intiimseid hetki enesetapu teinud naistega ja milles saame kaasa elada üksteist tulistavatele tänavalastele või narkodiileritest jalgpalluritele.

Ma saan aru, et ilmselt on mõned neist üllitistest lihtsalt kunstniku sisemaailma väljendused ja igal inimesel on õigus end väljendada. Mõistan ka seda, et negatiivne ja šokeeriv müüb ning sellega saab võita tähelepanu. Proovin aru saada ka sellest, et mõne depressiivse filmi taga on heatahtlik moraal, mis proovib inimesi õpetada. Küll aga tundub, et kõik negatiivseid uudiseid tootvad ajakirjanikud ning masendavate filmide ja lavastuste loojad pole aru saanud ühest kõige elementaarsemast elu seaduspärasusest: see, millele me tähelepanu pöörame, see meie elus ka kasvab ja suureneb. Kas tõesti on inimesi, kes ei usu, et see, millest me kõige enam mõtleme ja heietame, mida vaatame ja arutame, seda me oma ellu ka toome ja loome? Muretsevad inimesed suplevad muserduses ja kardavad, et isegi valgus tunneli lõpus on läheneva rongi tuli. Kõigele positiivsele tähelepanu pööravatel ja tänulikel inimestel jällegi hakkab kõik järjest enam sujuma. Kas tõesti on see uudis?

Katkend Tom Valsbergi arvamusest „Oled sa mesilane või porikärbes?“, avaldatud aadressil www.telegram.ee.

- 1) avaldatud teos –
- 2) seksuaalne kiindumus surnusse –
- 3) järeldus, õpetus –
- 4) pikalt ja laialt millestki rääkima, kirjutama või mõtlema –
- 5) haiglaslikult pessimistlik ja sünge, masendust tekitav –
- 6) isiklik –
- 7) põhiline, kõige vajalikum, kõige alus –
- 8) ideaalselt sobiv –
- 9) (püssi) paugutama, (püssist) laskma –
- 10) vahendaja, edasimüüja –

10. All olevasse ristsõnasse on peidetud 11 sõna(paari). Kõik vastused on nimetavas käändes. Keskelt jämedama joonega ruutudest saad ülevalt alla lugeda kokku võtmesõna. See tähistab inimest, kelle töö on seotud sõnadega. (12 p)

1. Piirkondlik keelekuju eripärase häälikkoostise, sõnade muutmise, sõnavara ja lausestusega.
2. Mida tähendab bilingvism?
3. Kuidas nimetatakse seda rahvajuttudest tuttavat tegelast, kes käib surnuna oma endises elupaigas kummitamas?
4. Missugust rahvaluulevormi esindab lause *Hulgub kui koer, ilmaski peremeest põle?*
5. *Siim, kes loodab, et ta saab lauljaks, on pühendunud muusikale.* Mis tüüpi lausega on tegu?
6. Kuidas nimetatakse eesti üht rahvustoitu, mida valmistatakse traditsiooniliselt teatud tüüpi jahust ja hapupiimast?
7. Teadus, mis uurib väikeste keelte jätkusuutlikkust.
8. Kirjuta sünonüüm sõnale *itk*.
9. Kaasaütlev kääne.
10. Kuidas nimetatakse seda rahvaluulevormi?

"Kas sa tõesti lubasid oma tütrele abielluda oma kassiiriga?" küsib sõber gabrovlasest pankurilt.

"Jah, lubasin küll."

"Aga sa ju ütlesid, et ei usalda teda!"

"Ega ma usalda jah, aga ma arvestan, et kui ta minult nüüd varastab, siis läheb see raha vähemalt minu tütrele."

11. Keel, millel on teatud piirkonnas kõrge staatus ja mida teise emakeelega inimrühmad kasutavad omavahelise suhtluskeelena.

